

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه بلوچستان

تحصیلات تکمیلی

پایان نامه‌ی کارشناسی ارشد در رشته‌ی جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی

عنوان:

امکان سنجی استقرار صنایع تبدیلی و تکمیلی

بخش کشاورزی، مورد: دهستان کاکوند شرقی

شهرستان دلفان

استاد راهنما:

دکتر جواد بذرافشان

استاد مشاور:

دکتر سیروس قنبری

تحقیق و نگارش:

صیدعلی زارعی زردسوار

خرداد: ۱۳۹۱

بسمه تعالی

این پایان نامه با عنوان امکان سنجی استقرار صنایع تبدیلی و تکمیلی بخش کشاورزی در دهستان کاکاوند شرقی قسمتی از برنامه‌ی آموزشی دوره‌ی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی توسط دانشجو، صیدعلی زارعی زردسوار تحت راهنمایی استاد پایان‌نامه، دکتر جواد بذرافشان تهیه شده است. استفاده از مطالب آن به منظور اهداف آموزشی با ذکر مرجع و اطلاع کتبی به حوزه‌ی تحصیلات تکمیلی دانشگاه سیستان و بلوچستان مجاز می‌باشد.

صیدعلی زارعی زردسوار

این پایان نامه ۶ واحد درسی شناخته می‌شود و در تاریخ ۱۳۹۱/۳/۲۱ توسط هیئت داوران بررسی و درجه خیلی خوب به آن تعلق گرفت.

نام و نام خانوادگی	امضاء	تاریخ
--------------------	-------	-------

استاد راهنما:	دکتر جواد بذرافشان	
---------------	--------------------	--

استاد مشاور:	دکتر سیروس قنبری	
--------------	------------------	--

داور ۱:	دکتر فرامرز بریمانی	
---------	---------------------	--

داور ۲:	دکتر حسین یغفوری	
---------	------------------	--

نماینده تحصیلات تکمیلی: دکتر محمدرضا پودینه

تعهدنامه اصالت اثر

اینجانب صیدعلی زارعی زردسوار تأیید می‌کنم که مطالب مندرج در این پایان‌نامه حاصل کار پژوهشی اینجانب است و به دستاوردهای پژوهشی دیگران که در این نوشته از آن استفاده شده است مطابق مقررات ارجاع گردیده است. این پایان‌نامه پیش از این برای احراز هیچ مدرک هم سطح یا بالاتر ارایه نشده است.

کلّیه‌ی حقوق مادی و معنوی این اثر متعلّق به دانشگاه سیستان و بلوچستان می‌باشد.

صیدعلی زارعی زردسوار

تقدیم به :

**پدر و مادر ارجمندم که با مشقت های فراوان زمینه تحصیلی
اینجانب را فراهم آوردند.**

**وبرادران و خواهران بزرگوارم که در همه حال یار و یاور من بوده
و هستند.**

**و تقدیم به تمام روستاییان شریف و زحمتکش دهستان کاکاوند
شرقی به پاس همکاریشان .**

چکیده

امروزه به توسعه و گسترش صنایع مرتبط با کشاورزی بالاخص صنایع کوچک و پر بازده در بخش کشاورزی توجه بیش تری گردیده است. با توجه به این که توسعه صنایع در مناطق روستایی کشور موجب اشتغال زایی و جذب نیروهای کار مازاد در بخش کشاورزی گردیده و هم چنین موجب ارزآوری و افزایش صادرات برای کشور می گردد صنعتی شدن به عنوان یک تصمیم سرنوشت ساز برای توسعه اقتصادی و اجتماعی کشورهای در حال رشد، ضرورتی است که هیچ کس نمی تواند آن را انکار نماید. در کشور ما به دلیل محدودیت منابع آب و خاک، زراعت به تنهایی نمی تواند پاسخگوی اهداف توسعه باشد، از آن جایی که صنایع روستایی بین بخش کشاورزی و صنعت ارتباط برقرار می کنند و در ایجاد توان لازم بین جوامع روستایی و شهری موثر هستند، از این رو لازم است امکان سنجی صنایع تبدیلی و تکمیلی و استقرار صنعت در جوامع روستایی هر چه بیشتر و با برنامه ریزی آگاهانه در اقتصاد کشور تحقق یابد.

دهستان کاکاوند شرقی با ۸۷۴۶ نفر جمعیت در سرشماری (۱۳۸۵) در زمینه اشتغال با کمبود فرصت های شغلی و مهاجرت روستاییان مواجه است. به طوریکه بالاترین رشد منفی جمعیت (۳/۷٪) را در بین دهستانهای شهرستان دلفان در فاصله سالهای ۱۳۸۵-۱۳۶۵ داشته است که علت اصلی آن هم مهاجرت گسترده جوانان برای کسب کار و اشتغال است. با توجه به پتانسیل های محیطی که در منطقه وجود دارد، همچنین با توجه به مزیت نسبی بالایی که دهستان کاکاوند شرقی در زمینه تولید برخی محصولات عمده کشاورزی نسبت به شهرستان دلفان و استان لرستان دارد، ایجاد صنایع تبدیلی مرتبط با محصولات زراعی در این دهستان برای ایجاد فرصت های جدید شغلی و جلوگیری از مهاجرت ضروری است. بر این اساس، اهداف تحقیق پیش رو عبارتند از: ۱- شناخت پتانسیل های محصولات زراعی دهستان کاکاوند شرقی، ۲- امکان سنجی استقرار صنایع تبدیلی و تکمیلی در دهستان،

روش تحقیق در این پژوهش مبتنی بر توصیفی - تحلیلی و شیوه گردآوری اطلاعات است، و برای تهیه جداول و نمودارها، از نرم افزار Excel و برای تهیه نقشه ها از محیط GIS استفاده گردید. همچنین برای آزمون فرضیات از شاخص L.Q (ضریب مکانی) و آزمون T تک نمونه ای برای فرضیه اول تحقیق و از همبستگی پیرسون برای سنجش چگونگی و میزان شدت همبستگی میان متغیرها، از روش رگرسیون در راستای فرضیه دوم تحقیق استفاده شده است. نتایج تحقیق نشان داد که دهستان کاکاوند شرقی در زمینه تولید محصولاتی مثل گندم، جو، نخود و

چغندر قند نسبت به استان و شهرستان دارای مزیت نسبی بالاتر از یک هستند و عملکرد بهتری نسبت به استان و شهرستان داشته است. بنابراین دهستان در زمینه تولید محصولات فوق قابلیت سرمایه گذاری و توسعه را دارد. در این راستا صنایعی که برای این دهستان پیشنهاد می شود انبار و سیلو ، کارخانه قند ، بسته بندی علوفه ، بسته بندی حبوبات، تولید آرد ، سبوس و کنسانتره دامی، صنایع تولید کاغذ و کارتن و غیره همچنین طبق یافته های این پژوهش ایجاد صنایع تبدیلی توانسته است متغیر میزان اشتغال را پیش بینی کند یعنی ضریب استاندارد شده Beta نشان می دهد به ازای یک واحد تغییر در صنعت تبدیلی ۰/۲۲ تغییر در اشتغال ایجاد خواهد شد.

واژگان کلیدی: امکان سنجی، صنایع تبدیلی و تکمیلی، بخش کشاورزی، دهستان کاکاوند شرقی،

شهرستان دلفان

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
فصل اول: طرح تحقیق.....	۱
۱-۱- تعریف مسأله و بیان سؤالهای اصلی تحقیق.....	۲
۲-۱- سابقه و ضرورت انجام تحقیق.....	۴
۳-۱- ضرورت انجام تحقیق.....	۶
۴-۱- فرضیه ها.....	۷
۵-۱- هدف ها.....	۷
۶-۱- چه کاربردهایی از انجام این تحقیق متصور است؟.....	۸
۷-۱- استفاده کنندگان از نتایج پایان نامه.....	۸
۸-۱- مشکلات تحقیق.....	۸
فصل دوم: مبانی نظری تحقیق.....	۹
۱-۲- تعاریف و مفاهیم.....	۱۰
۱-۱-۲- روستا.....	۱۰
۲-۱-۲- برنامه ریزی.....	۱۰
۲-۱-۳- امکان سنجی.....	۱۱
۲-۱-۴- صنعت.....	۱۱
۲-۱-۵- صنایع تبدیلی و تکمیلی.....	۱۱
۲-۱-۶- صنایع مکمل.....	۱۳
۲-۱-۷- صنایع کوچک.....	۱۳
۲-۱-۷-۱- خصوصیات صنایع کوچک.....	۱۴
۲-۲- فعالیتهای فرآوری (تبدیلی و تکمیلی) محصولات کشاورزی.....	۱۴
۲-۲-۱- ضرورت توجه به کشاورزی در روند توسعه صنعتی.....	۱۵
۲-۲-۲- پیوند کشاورزی با صنایع روستایی؛ گامی برای توسعه روستاها.....	۱۷
۲-۲-۳- مزیت های نسبی بخش کشاورزی ایران در زمینه اشتغالزایی.....	۱۸
۲-۲-۳- عوامل موثر بر مکانیابی فعالیتهای صنعتی در نواحی روستایی.....	۱۹
۲-۳-۱- مکان گزینی صنایع روستایی و تبدیلی.....	۲۱
۲-۴-۱- تعریف صنعتی کردن روستا(یا ایجاد نواحی صنعتی در مناطق روستایی).....	۲۲
۲-۴-۱- اهمیت صنعتی شدن روستا.....	۲۳
۲-۴-۲- صنایع روستایی و چگونگی اشتغالزایی آن.....	۲۵
۲-۴-۳- صنعتی شدن روستا در برابر تمرکزگرایی صنعتی.....	۲۷
۲-۴-۴- ساختار تولید صنعتی روستایی.....	۲۸
۲-۵- طبقه بندی صنایع تبدیلی و تکمیلی.....	۲۹

۳۰	۱-۵-۲. صنایع تبدیلی و تأثیر آن بر گسترش اشتغال روستایی .....
۳۱	۲-۵-۲. بررسی مشکلات صنایع تبدیلی .....
۳۲	۳-۵-۲. اهداف تأسیس کارخانه های صنایع تبدیلی .....
۳۲	۴-۵-۲. پیامدهای اقتصادی شهرکها و نواحی صنعتی روستایی .....
۳۶	فصل سوم: روش شناسی تحقیق .....
۳۷	۱-۳. آزمودنی ها .....
۳۷	۱-۱-۳. جامعه آماری .....
۳۷	۲-۱-۳. حجم نمونه و روش نمونه گیری .....
۳۹	۲-۳. روش و ابزار گردآوری اطلاعات .....
۳۹	۳-۳. روش تجزیه و تحلیل .....
۴۰	۱-۳-۳. تعیین فعالیتهای پایه کشاورزی(زراعی) دهستان با استفاده از روش ضریب مکانی (L.Q) .....
۴۰	۴-۳. متغیرهای تحقیق .....
۴۱	۵-۳. ساخت و تهیه ی پرسشنامه ی نهایی .....
۴۳	فصل چهارم : ویژگی های جغرافیایی منطقه مورد مطالعه .....
۴۴	۱-۴. ویژگی های طبیعی منطقه مورد مطالعه .....
۴۴	۱-۱-۴. موقعیت جغرافیایی .....
۵۱	۲-۱-۴. توپوگرافی (ناهمواری شناسی) .....
۵۲	۳-۱-۴. ژئومورفولوژی منطقه مورد مطالعه: .....
۵۲	۱-۳-۱-۴. کوه ها .....
۵۴	۲-۳-۱-۴. تپه ماهورها : .....
۵۴	۳-۳-۱-۴. دشت .....
۵۶	۴-۱-۴. زلزله : .....
۵۷	۵-۱-۴. اقلیم .....
۵۹	۶-۱-۴. منابع آبهای سطحی: .....
۹۵	۱-۶-۱-۴. رودخانه گلام بحری .....
۵۹	۲-۶-۱-۴. رودخانه بادآور .....
۶۰	۲-۶-۱-۴. منابع آبهای زیر زمینی .....
۶۱	۷-۱-۴. رده بندی خاکهای دلفان .....
۶۲	۸-۱-۴. تیپ خاکهای دلفان .....
۶۲	۱-۸-۱-۴. اراضی کوهستانی .....
۶۲	۲-۸-۱-۴. اراضی تپه ای .....
۶۳	۳-۸-۱-۴. فلاتها و تراس های فوقانی .....
۶۳	۴-۸-۱-۴. دشت های رسوبی دامنه ای .....
۶۳	۵-۸-۱-۴. مخروطه افکنه های واریزه های سنگ ریزه دار .....

۶۴	۴-۱-۸-۶. مخروطه افکنه های آبرفتی سنگ ریزه دار .....
۶۴	۴-۲. ویژگی های اجتماعی - اقتصادی .....
۶۴	۴-۲-۱. جمعیت شهرستان : .....
۶۴	۴-۲-۲. روند تغییرات جمعیتی: .....
۶۶	۴-۲-۳. توزیع جغرافیایی جمعیت روستایی .....
۶۷	۴-۲-۴. سواد و تحصیلات .....
۶۸	۴-۳. فعالیتهای اقتصادی: .....
۶۸	۴-۳-۱. کشاورزی .....
۷۰	۴-۳-۲. دامداری: .....
۷۰	۴-۳-۳. صنعت: .....
۷۱	۴-۳-۳-۱. وضعیت صنایع تبدیلی شهرستان دلفان و بخش کاکاوند .....
۷۲	۴-۳-۴. خدمات .....
۷۳	۴-۳-۵. جمعیت و اشتغال .....
۷۵	فصل پنجم : تجزیه و تحلیل یافته های تحقیق (توصیفی - استنباطی) .....
۷۶	۵-۱. یافته های توصیفی .....
۷۶	۵-۱-۱. سن پاسخگویان .....
۷۷	۵-۱-۲. جنسیت پاسخگویان .....
۷۸	۵-۱-۳. وضعیت تاهل پاسخگویان .....
۷۸	۵-۱-۴. وضعیت سواد و تحصیلات پاسخگویان .....
۷۹	۵-۱-۵. وضعیت اشتغال پاسخگویان .....
۸۰	۵-۱-۶. وضعیت درآمد پاسخگویان .....
۸۱	۵-۱-۷. وضعیت شغلی پاسخگویان .....
۸۲	۵-۲. تحلیل استنباطی .....
۸۲	۵-۲-۱. تحلیل داده ها در راستای فرضیه ۱ .....
۸۲	۵-۲-۱-۱. ارزیابی پتانسیل های بخش زراعی دهستان و مدل L.Q : .....
۸۵	۵-۲-۱-۲. آزمون T تک گروهی (one sample T test) در راستای فرضیه یک (ارزیابی پتانسیل های کشاورزی دهستان کاکاوند شرقی) .....
۸۶	۵-۳-۳. ضریب همبستگی .....
۸۷	۵-۳-۱-۱. ضریب همبستگی پیرسون: .....
۸۹	۵-۴-۴. تحلیل داده ها در راستای فرضیه دوم .....
۸۹	۵-۴-۱-۱. تحلیل رگرسیون .....
۸۹	۵-۴-۲-۲. رگرسیون خطی ساده .....
۹۳	فصل ششم: نتیجه گیری و آزمون فرضیات و ارائه پیشنهادات .....
۹۴	۶-۱-۱. نتیجه گیری: .....

۹۴	..... ۱-۱-۶. آزمون فرضیه اول
۹۴	..... ۲-۱-۶. نتایج آزمون T تک گروهی و تایید فرضیه اول تحقیق
۹۵	..... ۳-۱-۶. توجه به نتایج آزمون همبستگی پیرسون در راستای فرضیه اول تحقیق
۹۵	..... ۱-۲-۶. آزمون فرضیه ی دوم: اشتغال و ایجاد صنایع تبدیلی
۹۵	..... ۳-۶. آزمون فرعی پژوهش: رابطه بین استقرار صنایع با ماندگاری جمعیت روستایی
۹۶	..... ۴-۶. راهکارها و پیشنهادات
۹۸	..... پیوست تحقیق: پرسشنامه
۱۰۲	..... منابع و مأخذ
۱۰۲	..... منابع فارسی
۱۰۶	..... منابع لاتین

فهرست شکل ها

صفحه	عنوان شکل
۲۱.....	شکل ۱-۲: مکان‌گزینی صنعتی از نظر چاندرا
۲۶.....	شکل ۲-۲: چرخه تأثیر صنایع روستایی در توسعه روستاها
۳۱.....	شکل ۲-۳: ضرورت توجه به صنایع تبدیلی
۴۵.....	شکل ۴-۱: نقشه‌ی موقعیت استان لرستان در کشور
۴۶.....	شکل ۴-۲: نقشه‌ی موقعیت شهرستان دلفان در استان لرستان
۴۷.....	شکل ۴-۳: نقشه‌ی تقسیمات سیاسی شهرستان دلفان و موقعیت دهستان کاکاوند شرقی
۴۸.....	شکل ۴-۴: نقشه‌ی موقعیت بخش کاکاوند در شهرستان دلفان
۴۹.....	شکل ۴-۵: نقشه‌ی موقعیت دهستان کاکاوند شرقی در بخش کاکاوند
۵۶.....	شکل ۴-۶: نقشه‌ی زمین‌شناسی استان لرستان
۷۷.....	شکل ۵-۱: نمودار پاسخگویان بر اساس گروه‌های سنی
۷۷.....	شکل ۵-۲: نمودار پاسخگویان بر اساس جنسیت
۷۸.....	شکل ۵-۳: وضعیت تأهل پاسخگویان
۷۹.....	شکل ۵-۴: نمودار پاسخگویان بر اساس سطح سواد
۷۹.....	شکل ۵-۵: وضع اشتغال پاسخگویان
۸۰.....	شکل ۵-۶: مربوط به وضع درآمد پاسخگویان
۸۱.....	شکل ۵-۷: وضعیت شغلی پاسخگویان

فهرست جداول

عنوان جدول	صفحه
جدول شماره (۱-۲): سهم تولید صنعتی در اشتغال روستایی کشورهای منتخب آسیا	۲۹
جدول ۱-۳. جامعه و نمونه آماری تحقیق	۳۸
جدول ۲-۳. جمعیت و حجم نمونه احتمالی طبقه بندی شده در سکونتگاه های دهستان کاکوند شرقی.....	۳۸
جدول ۳-۳. متغیرهای مستقل و وابسته تحقیق	۴۱
جدول ۴-۳: آلفای کرونباخ	۴۲
جدول ۱-۴ توزیع دهستان های شهرستان دلفان و بخش کاکوند	۵۰
جدول ۲-۴ تعداد روستاهای دارای سکنه و خالی از سکنه بخش کاکوند شهرستان دلفان	۵۰
جدول ۳-۴: مشخصات اقلیمی شهرستان دلفان و دهستان مورد مطالعه طی دوره اقلیمی ۱۳۷۹-۱۳۸۹.....	۵۸
جدول ۴-۴: منابع آبی موجود در بخش کاکوند و دهستان کاکوند شرقی	۶۱
جدول شماره ۵-۴: تغییراتی جمعیتی دهستان های شهرستان دلفان: ۸۵-۱۳۶۵.....	۶۵
جدول شماره ۶-۴: بعد خانواربخش کاکوند در سرشماری ۱۳۸۵.....	۶۶
جدول شماره ۷-۴: تعداد باسوادان و بی سوادان دهستان کاکوند شرقی و بخش کاکوند	۶۸
جدول شماره ۸-۴: سطح زیر کشت و میزان تولید محصولات عمده کشاورزی دهستان کاکوند شرقی	۶۹
جدول شماره ۹-۴: مقدار تولید صنایع دستی شهرستان دلفان در سال ۱۳۷۵.....	۷۱
جدول شماره ۱۰-۴ صنایع تبدیلی موجود در بخش کاکوند و دهستان کاکوند شرقی تا سال ۱۳۸۲.....	۷۱
جدول ۱۱-۴: طرحهای واگذار شده از طرف جهاد کشاورزی دلفان از سال ۷۵ تا پایان سال ۸۷.....	۷۲
جدول ۱۲-۴ شاغلان بخش کشاورزی شهرستان دلفان در مقایسه با سطوح بالاتر در سال ۱۳۸۵.....	۷۳
جدول ۱۳-۴ شاغلین بخش صنعت شهرستان دلفان در مقایسه با سطوح بالاتر در سال ۱۳۸۵.....	۷۴
جدول ۱۴-۴ شاغلین بخش خدمات شهرستان دلفان در مقایسه با سطوح بالاتر در سال ۱۳۸۵.....	۷۴

- جدول ۱۵-۴ : طرح های واگذار شده از طرف اداره تعاون شهرستان دلفان از ابتدای سال ۱۳۸۴ تا پایان ۱۳۸۷.....۷۴
- جدول ۱-۵. توزیع پاسخگویان برحسب گروههای سنی ۷۷
- جدول ۲-۵. جنسیت پاسخگویان ۷۷
- جدول ۳-۵ : وضعیت تأهل پاسخگویان ۷۸
- جدول ۴-۵ وضعیت سواد پاسخگویان ۷۸
- جدول ۵-۵. وضعیت اشتغال پاسخگویان.....۷۹
- جدول شماره ۶-۵ وضعیت درآمد پاسخگویان ۸۰
- جدول ۷-۵. وضعیت شغلی پاسخگویان ۸۱
- جدول شماره ۸-۵ سهم عملکرد و سطح زیر کشت سالانه دهستان کاکاوند شرقی از استان و شهرستان.....۸۲
- جدول شماره ۹-۵ ضریب مکانی محصولات عمده دهستان کاکاوند شرقی نسبت به استان ۸۳
- جدول شماره ۱۰-۵ ضریب مکانی محصولات عمده دهستان کاکاوند شرقی به شهرستان ۸۳
- جدول ۱۱-۵ محصولات با LQ بالا در سطح دهستان و صنایع مرتبط با آنها :.....۸۵
- جدول ۱۲-۵-۱ : ارزیابی پتانسیل های کشاورزی دهستان با استفاده از آزمون T تک گروهی ۸۶
- جدول ۱۲-۵-۲: ارزیابی پتانسیل های کشاورزی دهستان با استفاده از آزمون T تک گروهی ۸۶
- جدول شماره ۱۳-۵ همبستگی بین پتانسیلهای منطقه با امکان استقرار صنایع تبدیلی ۸۷
- جدول شماره ۱۴-۵ همبستگی استقرار صنایع و افزایش اشتغال ۸۸
- جدول شماره ۱۵-۵ رابطه بین پتانسیل های بخش کشاورزی با افزایش اشتغال ۸۸
- جدول ۱۶-۵ همبستگی بین استقرار صنایع با ماندگاری جمعیت ۸۹
- جدول شماره ۱۷-۵-۱: رابطه استقرار صنایع با ایجاد اشتغال ۹۰
- جدول شماره ۱۷-۵-۲: رابطه استقرار صنایع با ایجاد اشتغال ۹۱

فصل اول
طرح تحقیق

۱-۱- تعریف مسأله و بیان سؤالهای اصلی تحقیق

پیش بینی شده که جمعیت جهان در سال ۲۰۳۰ به ۸/۱۱ میلیارد نفر برسد که از این تعداد ۶۰ درصد در نواحی شهری و ۴۰ درصد در نواحی روستایی خواهند بود. به عبارت دیگر در افق ۳۰ سال آینده نیز هنوز حدود ۳/۲۲ میلیارد نفر جمعیت روستایی وجود خواهد داشت که نسبت به سال ۲۰۰۰ (۵۳ درصد جمعیت جهان، حدود ۳/۲۱ میلیارد نفر) اندکی نیز افزایش نشان می دهد (جمعه پور، ۱۳۸۵: ۲۸).

جمعیت بیشتر کشورهای در حال توسعه به سرعت افزایش می یابد؛ اما ایجاد فرصت های شغلی جدید همگام با افزایش رشد جمعیت نیست (طاهر خانی، ۱۳۷۹: ۵۳). در همین راستا یکی از راهبردهایی که در نواحی روستایی کشورهای در حال توسعه پیگیری شده و نتایج مثبتی نیز داشته، اقدام در جهت صنعتی سازی روستاها بوده است. منظور از صنایع روستایی صنایعی است که متناسب با مناطق روستایی کشور در قالب صنایع کوچک و تبدیلی تعریف شده و مکان استقرار آنها در مناطق روستایی از جمله مراکز بخش ها، دهستانها و روستاهای اقماری باشد (شریف النسبی، ۱۳۶۴: ۴۴). بر این اساس صنعتی سازی روستایی فرایندی است که ابزارهای برای متنوع سازی اقتصاد روستایی فراهم آورده و همچنین راهبردی است که فقر روستایی را کاهش داده و با توسعه صنایع، از دیدگاه اقتصاد روستایی و اقتصاد ملی (لی، ۲۰۰۱: ۳). توسعه متعادل میان خانوارهای روستایی و شهری، بخش کشاورزی و صنعت و بلاخره اقتصاد منطقه ای و تمرکز زدایی صنعتی و شهری را میسر می سازد (چوی، ۲۰۰۱: ۱) از این رو ایجاد و گسترش مشاغل غیر کشاورزی و فعالیت های درآمدزا، بالاخص صنایع روستایی و نیز توسعه مراکز سطح پایین ضروری بنظر می رسد (مهندسین مشاور DHV، ۱۳۷۵: ۶-۵).

چالش اشتغال یا موضوع کار و بیکاری نه فقط یکی از مهم ترین مسائل اجتماعی روز کشور به شمار می رود، بلکه با توجه به میزان رشد جمعیت در دو دهه گذشته می توان آن را مهم ترین چالش اجتماعی چند دهه آینده به حساب آورد.

پیامد های بی واسطه این بحران، گسترش فقر و افزایش دیگر آسیب های اجتماعی از قبیل: دزدی، فحشا، اعتیاد و امثال آن است که که طبیعتاً ثبات و انسجام اجتماعی را به مخاطره می اندازد. هر چند تا کنون راه حلهای متفاوتی برای مقابله با بیکاری و توسعه فرصتهای شغلی نقاط روستایی ارائه شده است؛ اما مناسب ترین و عمل گرایانه ترین

راه برای گسترش فرصتهای اشتغال دست کم در کوتاه مدت و به مثابه یک سازوکار موفق بهره گیری از فرصت های استفاده نشده یا کم تر استفاده شده بخش کشاورزی است (زاهدی مازندرانی، ۱۳۸۳: ۵۱-۴۱).

بنابراین اولویت مهمی که در تجدید ساختار اقتصادی جوامع روستایی از طریق اتخاذ استراتژی جدید توسعه روستایی پیشنهاد شده ترکیب مناسبی از فعالیتهای کشاورزی و غیر کشاورزی بویژه صنایع تبدیلی و تکمیلی بخش کشاورزی است (۱-۳: ۲۰۰۱, chandra) با چنین رویکردی براساس فرضیه پیوند متقابل که بر رشد توأمان بخش های کشاورزی و غیر کشاورزی تأکید دارد، انتظار می رود که اشتغال پایدار و مولد تحقق یابد (۴۵۸: ۱۹۹۷, samal) واقعیت های موجود در کشور ما حاکی از محدود بودن عوامل کشاورزی از جمله آب و خاک، بالا بودن نرخ رشد جمعیت، بیکاری فصلی و دائمی در روستاها می باشد که مجموعه این عوامل منجر به مهاجرت بی رویه روستائیان به شهرها گردیده است. استقرار صنایع روستایی به عنوان یک بخش مولد اقتصادی یکی از موضوعات مهم و گامی اساسی در تعدیل اختلاف درآمد بین مناطق شهری و روستایی است، که به اعتقاد متخصصین از مؤثرترین عوامل کاهش مهاجرت به شمار می رود (رضایی، ۱۳۸۶: ۱۷۹)

در استان لرستان سطح زیر کشت گندم ۲۹۶۴۵۲ هکتار با تولید ۵۹۰۳۹۸ تن، ۱۴۹۸۳۴ هکتار جو با تولید ۲۴۱۸۹۰ تن، ۱۱۹۶۶۹ هکتار نخود با تولید ۵۷۰۹۸ تن، با سطح باغات ۲۵۰۳۴/۸۵ هکتار درختان مثمر و ۴۴۱۳/۱۵ هکتار درختان غیر مثمر (طرح جامع توسعه استان لرستان، بخش جامعه روستایی، ۱۳۸۴: ۱۰۳)، ۲۰۴۸۴ هکتار عدس، ۱۵۴۰ هکتار دانه های روغنی، ۱۳۲۲۵ هکتار یونجه، ۱۹۸۷۵ هکتار نباتات علوفه ای، ۱۹۹۱ هکتار محصولات جالیزی بوده است (طرح جامع توسعه استان لرستان، بخش آمایش و عمران منطقه ای، ۱۳۸۴: ۹۵) از این میان سطح زیر کشت محصولات دائمی شهرستان نورآباد ۵۲۷۵۷ هکتار گندم با تولید ۸۷۷۹۴ تن، ۱۶۴۹۵ هکتار جو با تولید ۲۴۱۳۶ تن و ۳۷۸۴۵ هکتار نخود با تولید ۱۸۳۲۸ تن (طرح جامع توسعه استان لرستان، بخش جامعه روستایی، ۱۳۸۴: ۱۰۳)، ۳۰۰۰ هکتار عدس، ۳۰۰۰ هکتار یونجه بوده است (همان، ۱۳۸۴: ۹۵) و میزان تولید محصولات سالانه باغی در این شهرستان ۱۳۹۸/۱ هکتار درختان مثمر و ۴۱۰ هکتار درختان غیر مثمر از سطح شهرستان را به خود اختصاص داده است.

براساس سرشماری کشاورزی سال ۱۳۸۲ و گزارش سازمان جهاد کشاورزی شهرستان دلفان بخش کاکاوند شهرستان دلفان دارای ۴۰۰۰۰ هکتار زمین زراعی است که ۳۷۰۰۰ هکتار از اراضی به صورت دیم و ۳۰۰۰ هکتار از

اراضی قابل کشت به صورت آبی کشت می‌شوند و محصولات عمده زراعی آن عبارتند از: غلات (گندم، جو، نخود و ذرت) محصولات جالیزی (گوجه، خیار و هندوانه)، سبزی و صیفی (سیب زمینی، پیاز و سبزیجات برگی)، حبوبات و محصولات علوفه است.

اما دهستان کاکاوند شرقی که محدوده مورد مطالعه ما را شکل می‌دهد، یکی از چهار دهستان بخش کاکاوند است که در شمال شرقی این بخش واقع شده است، وسعت این دهستان ۳۶۰ کیلومتر مربع است و جمعیت آن ۸۷۴۶ نفر که دارای ۹۸ آبادی (۷۱ آبادی مسکونی و ۲۷ آبادی غیر مسکونی) است (سرشماری نفوس و مسکن، ۱۳۸۵)؛ سطح زیر کشت اراضی در این دهستان ۱۹۵۰۰ هکتار است (مرکز جهاد کشاورزی بخش کاکاوند، ۱۳۸۹). دهستان کاکاوند شرقی علیرغم داشتن پتانسیل‌های طبیعی مناسب همچون اراضی حاصلخیز و داشتن موقعیت جلگه‌ای و کوهستانی جزء دهستانهای محروم و توسعه نیافته استان لرستان محسوب می‌شود. لازم بذکر است که مهاجرت در این دهستان در سالهای اخیر رو به فزونی است، بنابراین باید تمهیداتی اندیشیده شود تا جمعیت در این دهستان تثبیت شود و موجبات رفاه هر چه بیشتر ساکنان آن فراهم آید. وبه نظرمی رسد بهترین گزینه‌ای که در این دهستان جواب خواهد داد، ایجاد صنعت تبدیلی در این دهستان است.

بنابراین در این راستا سوالات زیر مطرح می‌شود.

۱- با توجه به پتانسیل‌های موجود اراضی مرغوب، سطح زیر کشت انواع محصولات کشاورزی در دهستان مورد

مطالعه، آیا امکان استقرار صنایع تبدیلی و تکمیلی در این دهستان وجود دارد؟

۲- آیا استقرار صنایع تبدیلی، اشتغال و توسعه اقتصادی در این دهستان را در پی خواهد داشت؟

۱-۲ سابقه و ضرورت انجام تحقیق

تاکنون در رابطه با ایجاد صنایع و همچنین صنایع روستایی دیدگاه‌ها و نظریات متعددی ارائه شده است از آن جمله می‌توان به مدل آلفرد وبر، آگوست لوش، پالاندر، اسمیت، گرین هات، والتر ایزارد، راسترون، روستو، رنر،

کریستالر، تونن و لئوناردو اشاره کرد (کلانتری، ۱۳۸۰: ۱۷۵-۱۷۹).

همچنین نظریات سازمان فضایی و مبانی نظری مکان‌گزینی صنایع و ایجاد مجتمع‌های صنعتی مانند، منطقه صنعتی (industrial zone)، ناحیه صنعتی (industrial region)، قطب صنعتی (industrial pole)، پارک

صنعتی (industrial park)، از جمله نظریات سازمان فضایی و مبانی نظری مکان‌گزینی صنایع به شمار می‌آیند (پاپلی یزدی، ۱۳۸۲: ۱۷۷).

آنچه در ادامه خواهد آمد، مروری بر تحقیقات انجام گرفته در این زمینه می‌باشد:

- نیونی و دیگران (۱۳۸۳) در مقاله‌ای با عنوان "مقایسه‌ی تطبیقی عوامل تولید در صنایع کوچک و بزرگ" به این نتیجه رسیده‌اند که توانایی صنایع کوچک در ایجاد اشتغال، در مقایسه با صنایع بزرگ بیشتر بوده و همچنین به دلیل کمبود عامل سرمایه در کشور و کمبود سرمایه‌گذاری، تاکید بر صنایع کوچک به منظور ایجاد اشتغال و ارزش افزوده منطقی به نظر می‌رسد. لذا توجه بیشتر برنامه‌ریزان و سیاستگذاران اقتصادی در ایران به صنایع کوچک ضروری بنظر می‌رسد.

- رضایی، (۱۳۸۴)؛ در طرح تحقیقاتی خود با عنوان "امکان‌سنجی استقرار صنایع تبدیلی و تکمیلی فرآورده‌های دامی در استان ایلام" معتقد است که استقرار صنایع تبدیلی می‌تواند نقش بسیار مهمی در کاهش محرومیت، بیکاری، مهاجرت و افزایش روند توسعه و اشتغال داشته‌است.

- لنگرودی واردشیری (۱۳۸۵)؛ در مقاله‌ای تحت عنوان پیامدهای ایجاد صنایع فراوری محصولات کشاورزی صنایع شیردر توسعه روستایی بخش مرکزی آمل به این نتیجه رسیده‌اند، که بخش کشاورزی به عنوان مهم‌ترین فعالیت اقتصادی منطقه با مشکلات اساسی (عدم بازاریابی مناسب، بالا بودن ضایعات، پایین بودن قیمت محصولات و پایین بودن میزان تولید). روبرو است که بخش عظیمی از این مشکلات با ایجاد صنایع فراوری محصولات کشاورزی قابل حل خواهد بود. همچنین، بخشی از مشکلات اقتصادی و اجتماعی منطقه مانند: نبود اشتغال کافی، پایین بودن سرانه زمین کشاورزی، پایین بودن درآمد و مانند آن، با ایجاد صنایع فراوری محصولات کشاورزی بهبود می‌یابد.

- دهباشی، (۱۳۷۵)؛ در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود تحت عنوان "امکان‌سنجی استقرار صنایع تبدیلی در استان کهگیلویه و بویر احمد" ضمن بیان خصوصیات طبیعی، اقتصادی و اجتماعی استان، برای استقرار صنایع تبدیلی، به شناسایی قابلیت‌ها و استعدادهای منطقه، بالا بردن سطح فرهنگ مشارکت‌پذیری مردم، تقویت زیرساختها، جلب و جذب سرمایه‌ها و معتقد است که صنایع تبدیلی در استان باعث کاهش بیکاری، کاهش مهاجرت و حرکت به سوی اقتصادی پویا شده‌است.

- زاهدی و کازرونی (۱۳۷۹)؛ کارآفرینی در بخش کشاورزی.

- مرکز تحقیقات و بررسی مسائل روستایی ایران، الگوسازی ایجاد و توسعه اشتغال در بخش غیر کشاورزی مناطق روستایی، تاریخ اجرای طرح ۱۳۸۲ تا ۱۳۸۴

- خسروی، (۱۳۸۴)؛ توسعه صنایع کوچک تجربه ای جهانی برای ایجاد اشتغال؛

- طاهرخانی، (۱۳۸۶)؛ کاربرد تکنیک TOPSIS در اولویت بندی مکانی استقرار صنایع تبدیلی کشاورزی در مناطق روستایی؛ پژوهشهای اقتصادی، سال ششم، شماره سوم

- تقی پور جاوی (۱۳۸۸) امکان سنجی توسعه ی اشتغال با تأکید بر استقرار صنایع تبدیلی (کشاورزی) مورد: دهستان خانمیرزا، شهرستان لردگان؛ پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه سیستان و بلوچستان.

- مرادی کوچی ، شکرالله (۱۳۹۰). امکان سنجی استقرار صنایع تبدیلی و تکمیلی بخش کشاورزی، مورد دهستان جلگه شهرستان جهرم: پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه سیستان و بلوچستان

۱-۳ ضرورت انجام تحقیق

توسعه کشاورزی به عنوان کانون و محور اصلی توسعه کشور ، از نقش و جایگاه خاصی برخوردار است و صنایع وابسته به کشاورزی را می توان به عنوان شرط لازم و محرک توسعه این بخش، محسوب داشت. به علاوه، تبیین جایگاه صنایع تبدیلی و تکمیلی در بخش کشاورزی در کشور ما به دلیل مقتضیات جهانی، حضور در بازارهای منطقه ای و بین المللی و پیوستن به سازمان تجارت جهانی (WTO) روز به روز ضروری تر بنظر می رسد(نوری و نیلی پورطباطبایی، ۱۳۸۶: ۱۶۱).

بررسی های موردی درباره ی پیامدهای استقرارصنعت در مناطق روستایی، به خوبی این واقعیت را نشان می دهد که اشتغال زایی بخش غیر کشاورزی رامی توان راهبرد مناسبی برای اشتغال روستایی دانست و در این میان صنایع روستایی برای راهکار اشتغال زایی و افزایش درآمد روستاییان، نسبت به سایر فعالیتهای کشاورزی مفیدتر است. در مورد اهمیت مسئله، نگاهی به آمار و ارقام گویای بسیاری از واقعیات است. سالانه ۸۵ میلیون تن انواع محصولات کشاورزی در کشور تولید می شود که ۸.۱۷ درصد آن به صورت ضایعات از بین می رود. اگر میانگین ارزش هر کیلوگرم محصول کشاورزی را ۱۰۰ تومان در نظر بگیریم، سالانه دو تریلیون و ۳۴ میلیارد تومان به علت ضایعات محصولات کشاورزی به اقتصاد کشور خسارت وارد می شود که با گسترش صنایع تبدیلی و تکمیلی و ایجاد انبارها و